

P. J. RISSEEUW

KORT OPONTHOUD

I.

Vóór de winter komt, buiten de overgebleven patiënten van het herstellingsoord de nazomer uit. Die is buitengewoon mooi, dit jaar. De hei bloeit nog volop. Van Dijk heeft zich op deze dagen verheugd, want Jos, zijn oude kuurgenoot, die hier alle seizoenen heeft meegemaakt, heeft hem er van verteld.

Hij is nog op een leeftijd, dat het najaar hem een brandende weemoed schenkt.

— Zal er ooit een tijd komen, denkt hij, — dat ik de seizoenen zal ondergaan als toeschouwer alleen?

Jos lacht er een beetje om, als hij er voorzichtig op zinspeelt.

— Ik heb soms 't gevoel, dat je maar éven ouder bent dan ik, zegt hij, — maar nu begin ik toch te gelooven, dat je een oude juffrouw wordt.

Hij heeft gauw spijt van deze woorden, want Jos is alles voor hem, wat een tien jaar oudere vrouw voor een jongen die van huis is, wezen kan.

Jos is nu zoover met hem, dat hij Edith en Lucie heeft doorzien. Dat gevaar is geweken, maar er kan vandaag een nieuw patiëntje komen, en tien tegen een, dat het weer mis gaat. Want deze jonge geloofsgenoot van haar heeft, ondanks zijn flinke dosis principes, een licht ontvlambaar hart.

181 — Kom dames, nog een poosje kuren, waarschuwt de

P. J. RISSEEUW

directrice. De heeren zijn al opgestaan. In de lighal worden de dagbladen gelezen.

Het gaat niet goed in Duitschland. Het gaat niet goed met de Joden.

Cohen kucht. Soms zegt hij hardop: „stumpers“. De anderen kennen dat kuchen van hem. Ze dwingen hem in de richting van de boycot. Het geeft wat afleiding ook.

Hij heeft nog een aardige transactie loopen in Düsseldorf. Een partij zeep. Telkens wacht hij op betere berichten.

— Het wordt misschien overdreven, paaft hij zich.

Bovendien heeft hij zoo zijn eigen meening over het Hitler-regime. Als hij de krant heeft gelezen, spitst hij de vingers tegen elkaar en zegt:

— Ik geef hem geen jaar Als alle Joden van de heele wereld

Bos lacht. Hij kent het volk van Cohen.

— Ik moet eerst nog zien, dat je die order annuleert, zegt hij.

— Die partij stalen bezems? plaagt Van Dijk.

— Hou jij je mond Ik weet heusch wel, dat Kuyper geen vriend van ons was, zegt de Israëliet.

Van Iersel, innerlijk verontrust door de overrompelende berichten, poogt zichzelf een compromis aan te praten. Hij heeft het, sinds hij hier is, altijd nog voor de rooden opgenomen. Die capituleeren nu, over de grens. De corruptie-berichten ondermijnen ook deze zwakke cel.

Sinds er iets is uitgelekt, dat het bestuur hem met de 182

KORT OPONTHOUD

betaling zeer ter wille is, voelt hij zich minder safe dan Bos, die, dwars tegen de feiten in, blijft doorpraten.

— Allemaal zwendel, die politiek . . . , probeert hij een opnieuw partij-kiezen te ontzeilen.

— Van gelijkschakeling gesproken . . . hoont Bos.

Hij voelt zich nog sterk. Hij is georganiseerd en er wordt voor hem betaald.

Overigens is het niet goed voor de jonge calvinist Van Dijk, zich elke dag te moeten ergeren aan het gepraat van Bos en Van Iersel. Zij hebben er slag van de nog goed lijkende dingen in het leven van alle kanten te beduimelen.

Dan richt hij zich op, in zijn kuurstoel, onmachtig om deze vuile bron te stoppen.

— Jullie . . . hijgt hij moeilijk, — Jullie . . . wat hebben jullie gepresteerd? Het kleine beetje tevredenheid, dat de mensen nog hadden, hebben jullie ze ook nog ontstolen . . . Jullie hebben de kanker gezááid . . . dat is jullie arbeid aan het volk geweest. Let op, dat jullie je tijd gehad hebben . . .

Nog voor hij geheel is teruggezakt in zijn stoel, staat, waarschuwend, de directrice voor hem.

Als Van Dijk zwijgt, blijken ook de anderen nog solidair genoeg, om de schijn van vrede te bewaren.

Die middag, onder het rustuur, komt de nieuwe patiënt. De directrice is alleen aan de laan en houdt

183 Duc, de herder, in bedwang.

P. J. RISSEEUW

Ze weet weinig van de jonge vrouw, die over eenige minuten uit de bus zal stappen. Soms heeft ze neiging, bij de eerste ontmoeting, haar diagnose te stellen, doch ze is voorzichtiger geworden sinds ze zich een paar keer vergist heeft.

Dan klapt het portier open en volgt, na de bagage, een jong meisje in een looden jas.

Even is er een peilen van elkanders oogen. Dan loopen ze zacht pratend de laan op. Janus loopt vóór met de kruiwagen, waarop een bescheiden rieten mandje ligt.

Na de laatste, vermoeiende rit met de autobus, overvalt Lien Ott de stilte. Ze zucht hoorbaar. Staat hier het leven stil?

— Ik hoop, dat het een kort oponthoud zal zijn, zegt ze, in een plotselinge beklemming. Zij heeft eigenlijk geen tijd te verliezen.

— Ja, glimlacht zuster Gésine, die haar gedachten heeft geraden, — sommige menschen verstaan de kunst, om een oponthoud nog goed te benutten.

Ze denkt aan Jos, aan de anderen ook, voor wie het verblijf hier geen verloren tijd is geweest.

Lien Ott ziet haar vragend aan.

De directrice plukt een grasje en plant dat tusschen haar hoektanden. Ze loopt tergend langzaam, vindt de ander.

— Even stilstaan op de weg kan geen kwaad voor hardloopers. Het kan goed zijn, zich opnieuw te oriënteren

— Misschien wel zegt Lien. Zij heeft het doel van 184

KORT OPONTHOUD

haar leven vast in het oog en voelt vooralsnog weinig voor omzien.

Tijdens het thee-uurtje volgt de tweede nieuwe patiënt. Er is geen reden om van de goede gewoonte af te wijken, gezamenlijk aan het begin van de laan de bus af te wachten. Ook Lien Ott gaat mee. Ze loopt naast Van Dijk, wiens jongensbravoer haar, meer dan ze zelf wil erkennen, verzoent met deze nieuwe omgeving.

Een nieuwe patiënt is voor Van Dijk de grootste attractie.

„Levenshonger,” zegt de directrice tegen Jos, met een knipoogje.

Er stapt een man met verschrikte oogen uit de bus. Zijn zwager brengt hem hier, doch moet met de eerstvolgende gelegenheid terug. Als de directrice hem even alleen heeft, vertelt hij een en ander over de patiënt.

— Hij kan niet slapen, ziet u. — Verder is er eigenlijk niets. Iedereen is even goed voor hem. Zijn vrouw loopt 'em, bij wijze van spreken, achterna Eefje, zijn dochtertje, een schat van een kind. Op kantoor ook, 't salaris gaat door. Toch is hij niet goed. Je zou zegge! Alles heeft de man. Een kwaad ding, de zenuwen!

Dit is de diagnose van de zwager, die een goede burgerman is.

— Ja, zegt de directrice.

185 Soms is het, alsof ze heel ernstig comédie speelt.

P. J. RISSEEUW

— We zullen hem wel opknappen, hoor, zegt zij moedgevend.

Aan tafel zitten ze bij 't avondeten naast de directrice, ieder aan een kant, op de plaats der nieuwelingen, mejuffrouw Lien Ott en de heer Darius. De stemming is geanimeerd.

Ieder zegt wat, om de bij tusschenpoozen invallende stilte weer stuk te praten. De schotels gaan rond en er wordt, als altijd, gelachen om de porties.

II.

Op kamer tien ligt Jan Darius.

Het bed kraakt hinderlijk. Onzin, dat vroege in bed stappen. Hij ligt, met de handen onder 't hoofd, en meet de hoogte der muren. Het moet niet gemakkelijk zijn, hier muggen te vangen, denkt hij.

Stil is het hier. Als er een deur open gaat, hoort hij zwak stemmengeluid en radio-muziek.

Na tien uur, als de lichten uitgaan, schuift hij wakende de lange nacht in. Ergens is het geluid van een leeg-loopend bad.

Hij probeert ernstig langs dit geluid in slaap te komen, doch dan houdt het plotseling op — het dichtdraaien van de kraan geeft een vervelend schok-geluid.

Een half uur later herhaalt zich het geluid, dat zich op een of andere wijze zoo sterk voortplant, dat Darius het als een lijfelijke kwelling ondergaat.

Bij iedere beweging kraakt zijn bed. Hij wil op de nachtbel drukken, doch beheerscht zich. Zijn horloge

KORT OPONTHOUD

wijst twee uur. Dan stapt hij uit bed en legt de matras op de grond.

Elke nacht herhaalt zich het piekeren over zijn werk. Hij zit op kantoor — de jalouzieën zijn neergelaten, doch door de mat-glazen lantaarn boven hem brandt de zon op zijn hoofd met een doffe hitte. Hij is in de middagploeg. Langs de bali passeert een oude kennis, die hem groet. Hij houdt zich groot en staat op, om het stalen loket wat op te schuiven.

— Zit je nu hier? vraagt de kennis.

— Zoals je ziet, glimlacht hij en veegt zich met zijn zakdoek het natte voorhoofd droog.

De ander kijkt naar de boekhoudmachines en moet luid praten om zich verstaanbaar te maken.

— Het nieuwe systeem, legt Darius uit.

Als de kennis verder loopt, moet het hem opvallen, dat er zooveel jonge krachten aan de machines zitten, die het oude leven niet gekend hebben en met de machine zijn grootgebracht, als het kind met de auto-step.

Darius zit in een kwade ploeg, deze week.

Hij werkt samen met een jong meisje, dat verleden jaar van de H.B.S. is gekomen.

Ze is mager en heeft dunne vingers. Haar stem is heesch en door haar dunne blouse donkert een groote moedervlek op haar rug. Het is een goed kind, doch ze is hem altijd een halve sheet voor.

De andere ploeg, die dezelfde post van de copieën boekt, bestaat uit een oudere collega Feekes en ook

187 zoo'n jong ding. Feekes is altijd een vlugge werker

P. J. RISSEEUW

geweest. Toch bleven ze vroeger wel gelijk, met afsluiten en zoo. Als ze samen werkten, vóór de mechanisatie, golden ze beiden als vóór-werkers, wier aantal posten per dag als norm gold voor de allervlugsten. Feekes redt zich, nu hij voor de machine zit, met z'n groote bek. Hij laat zich niet ophouden. En hij heeft altijd interesse gehad voor machines. Zoo komt het, dat Darius telkens smadelijk bij hem achter blijft.

Darius zit voor het breede toetsenbord. Wanneer hij de stroom heeft ingeschakeld, komt het over hem: het gevoel een gedrevene te zijn.

Dan beginnen zijn handen klam te worden en glijden zijn vingers op de verkeerde toetsen.

Soms gaat het goed: hij tikt secuur, zich tot kalmte dwingend. Hij suggereert zich, tegen deze jonge, kwieke menschen op te kunnen. Hij waagt zelfs een grap en neurt een wijsje van de radio.

Dan dwalen zijn gedachten af — er valt een olie-vlekje op zijn grijze pantalon. Hij kijkt er hulpeloos naar en voorziet moeilijkheden. Alida is erg op vlekken en zoo.

Willems, die de post sorteert, brengt hem een nieuwe stapel. Er is vandaag veel post.

Dan ziet hij, dat juffrouw Blaauw al zoover is.

Hij slaat per abuis debet aan en moet dan de post afboeken. Hij wil nog een grapje maken — hoe Jet dat toch klaarspeelt om die cijfers tegelijk aan te slaan, — doch op dat moment voelt hij de chef achter zich staan, met het horloge in de hand.

P. J. RISSEEUW

Dieper buigt hij zich over het werk en bemerkt dan, dat de sheet vol is.

Onhandig manoeuvreert hij met de lange vellen. Het carbon laat vlekken na op zijn vochtige handen.

Hij tast naar zijn zakdoek en slaat met zijn elleboog een groote doos paperclips tegen de grond.

Dan lacht hij hard en nerveus.

Andere machines gonzen om hem heen. Boven zijn hoofd trilt een oude radiator, die de bedorven lucht in beweging houdt.

— 't Látste, roept Willems, en schuift het restant post onder het pak, dat nog op zijn tafeltje ligt.

De chef blijft zwijgend toezien — roept dan een jongen, om de paperclips op te rapen. Darius voelt zich tot in de nek kleuren.

Volgend jaar is hij hier twintig jaar. Hij heeft veel moeten overwerken, doch de oude tijd lijkt hem een verloren paradijs.

— Het is niet verstandig, om een man van veertig jaar nog aan de machine te zetten met een jongen van twintig als partner, denkt hij honderdmaal.

Die vlugge handgrepen — die routine krijg je niet meer. Is hij nog boekhouder? Hij weet beter. Dit werk kan ook door een jongen gedaan worden. Nog wel beter en vlugger ook. Hij heeft hier altijd met genoegengewerkt. God weet, dat hij hart voor zijn werk had.

Sinds de mechanisatie valt het hem op, de geur, als hij 's morgens de achterdeur binnentreedt. Heeft hij het vroeger nooit geroken? Zijn neusvleugels bewegen. Als hij deze lucht inademt, klemt er iets in zijn

KORT OPONTHOUD

borst. De vrees, dat hij er niet tegen op zal kunnen, dat hij op een of andere wijze smadelijk zal moeten capituleeren. De jongeren zijn wel zoo eerlijk, het hem te laten merken, dat hij in hun span niet mee kan.

Hij komt thuis op ongewone uren.

Vaak is hij 's morgens vrij en loopt zijn vrouw in de weg. Zij klaagt, dat haar dag-verdeeling in de war komt. Dan ziet hij haar aan met te groote oogen, die probeeren te begrijpen, dat het lastig voor haar is.

Om twaalf uur warm eten, dat niet smaakt na het late ontbijt. Dan moedig opnieuw beginnen. De eerste run, de tweede, met een korte pauze voor een boterham. Soms lukt het hem, bij te blijven en komt hij thuis als een kind, dat jarig is. Meestal haalt hij in de pauze zijn achterstand in en brengt hij de helft van zijn brood mee terug. Dat geeft oneenigheid met Alida. Zij zegt, dat ieder mensch behoorlijk tijd toekomt voor het eten van zijn boterham. Hij knikt.

De volgende avonden gooit hij het weg.

— Hoe maken de anderen het wel? vraagt zijn vrouw, als hij moe in zijn stoel zit en de courant hem niet interesseert. Hij geeft haar geen antwoord. Heeft hij zich ooit zóó eenzaam gevoeld?

In deze dagen denkt hij veel aan zijn moeder.

Als het daglicht van zijn kleine kamer bezit neemt, is zijn eerste nacht in het herstellingsoord achter de rug. Hij legt de matras in het ledikant en gaat zich scheren.

P. J. RISSEEUW

Boven in de serre, waar de ramen wijd open staan, ligt Lien Ott, met een zwakke borst.

Zij is nu zes en twintig jaar en sinds een half jaar ziek. Zij is typiste, en verloofd met een kantoorbediende, die ruim een jaar werkloos is.

Soms gaat zij er iets van begrijpen, dat het leven ons anders dwingt, dan wij willen.

Nu is er de eerste dagen een kleine spanning in de beide lighallen. Doch als Jan Darius zich nauwelijks blijkt te interesseeren voor de politiek, voelen de anderen dat als een teleurstelling. Hij heeft een grijs geruite pet op, en sjouwt onvermoeid zijn block-note mee.

— Meneer Darius heeft het maar druk — zegt Van Dijk, in de hoop, dat de nieuweling achteraf een schrijver of journalist zal blijken. Doch dat is niet het geval. Darius schrijft slechts aan zijn vrouw. Hij doet het omslachtig, en probeert haar een zeer duidelijk beeld te geven van zijn nieuwe omgeving.

Eigenlijk heeft hij er weinig tijd voor, doch zijn vrouw kan ook niet weten, dat het leven in een herstellings-oord zulk een druk leven is.

De eerste dagen kijkt Jan Darius nog herhaaldelijk op zijn horloge. Zelfs onder 't eten blijft vaak zijn vork rusten — zit hij thuis aan tafel — zijn vrouw kijkt afkeurend naar een spat op het schoone linnen.

Wanneer hij praat, is het over zijn vrouw, over Eefje, en over zijn kantoor. Zijn handen beven.

— Stakker, denkt Jos.

KORT OPONTHOUD

Vreemd is deze eerste Zaterdagavond.

— Eefje loopt nu in haar schoone pyama het huis door, denkt hij.

De volgende morgen is er een briefje van haar bijgesloten. Hij lacht zich tranen, alleen al om het groote handschrift. Nooit heeft hij Eef zóó gezien als nu.

Hij voelt zich vader van dit kind, dat hem een brief schrijft.

Dan naderen zij het huis, waar een kleine groep luistert naar de radio-Zondagmorgenwijding. Een stem in de luidspreker spreekt over het weerzien hiernaams.

— „Hoe het zal zijn, geliefden — wij weten het niet. De helft is ons niet aangezegd, doch wij zullen elkander kennen, zegt de Schrift.“

Darius kijkt naar de luidspreker en vouwt langzaam de brief van Eefje dicht. Hij denkt aan zijn geloovige moeder en aan het einde van zijn gedegeneerde vader.

Later op de morgen staan Jos en Van Dijk te praten. Het is zoo hun gewoonte geworden, Zondagsmorgens. Dan maken zij de balans op van de week. Darius voegt zich bij hen.

— Vinden jullie dat niet gek, zegt hij, — ik ben Protestant, maar ik heb toch sterk het gevoel, dat ik voor iemand, die mij heel lief was, en al lang dood is, moet bidden. Ik kan het eenvoudig niet laten, bekent hij, zonder meer.

Van Dijk wil er op ingaan: hij heeft eens een inleiding gehouden over deze dingen, doch als hij Jos aanziet,

P. J. RISSEEUW

begint hij te stotteren. Hij voelt zich plotseling klein worden tegenover de nood van deze man, wiens leven een hem onbekende achtergrond heeft, doch waarvan de schaduw duidelijk merkbaar is.

Iemand heeft een plaat opgezet. Een psalm.

Darius loopt langs een omweg naar de platenkast om een ander nummer te zoeken. Als de ander hem vóór is, en de plaat omlegt, kijkt hij hulpeloos rond.

Dan verdwijnt hij in de richting van de moestuin, waar Van Iersel hem in een huilbui vindt.

— Ben je be Hij slikt een stopwoord in, als hij ziet, dat de ander zich schaamt.

— Dat is geen werk voor een man, kom mee, zegt hij. Hij weet het niet, doch geeft bij voorbaat de schuld aan de andere sexe. Van Iersel wentelt al het leed af op de vrouw. Hij praat over vrouwen als een noodzakelijk kwaad.

Lien Ott is nu ingeburgerd. Zij is hier om beter te worden. Wie haar ziet eten, gaat begrijpen, dat het haar ernst is. Jos moet soms het hoofd afwenden.

— Het is nog geen tijd, als je zes en twintig bent, om er uit te stappen, zegt ze.

Wat moet Jos hierop antwoorden?

Ze heeft veel verloren, maar ze gelooft nog in de raad Gods. Haar vader is ook werkloos. Hoogstens een maand, dat ze nog kan blijven hier. Zijn brieven, — ze beteekenen meer dan tien preeken.

— Het is dan toch mogelijk, denkt ze vaak, — bij verlies van alles, het geloof te behouden.

KORT OPONTHOUD

Jos heeft een deel van zijn geest. Moeder, noch de anderen, vermogen iets tegen dat vertrouwen.

Zooals zij hier haar dagen doorkomt — heimelijk benijden ze haar. Ze heeft toch ook haar zwarte dagen — als het onvervulde verlangen naar een man en een kind haar grauw maakt van ellende. Ze weet haar lot. Toezien en meelevens met de vreugden van de ontevredenen, die hebben.

Op de kamer van de directrice breekt altijd, na zulk een periode, de spanning in een zacht, diep snikken. Dan keert zij terug in de gemeenschap der anderen en liggen over haar gezicht de sporen van schaamte. Het gebeurt na zulk een terugkeer, dat Lien Ott zich plotseling uitspreekt tot Jos.

— Toch denk ik soms, zegt ze, dat jij, nog beter dan wij allemaal, tegen de misère bestand bent.

Jos kan er niet gemakkelijk over praten vandaag.

's Avonds brengt ze Lien een Johannes-evangelie.

— Probeer er eens in te lezen? vraagt ze eenvoudig.

Edith gaat vertrekken.

Zij beweert, niet veel beter te zijn dan toen ze hier kwam, vier maanden geleden.

— Je moest je schamen, zegt Jos.

— Bewaar me voor jouw slaven-moraal, zegt Edith vinnig. Maar ze heeft er al spijt van.

— Ik zal je toch nog missen, tante Jos, bekent ze, — je had diacones moeten worden.

Jos glimlacht vaag. Ze heeft Edith altijd doorzien. Ze

195 moet het van ander gezelschap hebben dan dat van

P. J. RISSEEUW

haar en de directrice. Ze weet ook, wie haar verblijf hier heeft bekostigd.

— Zeg, Edith, zou je me niet kunnen beloven, een ander kantoor te zoeken?

Edith schudt hardnekkig neen.

— Jammer.

— Laat mij het eenige, wat ik heb.

— Het heeft jou.

Ze haalt de schouders op.

— Mij 't zelfde.

III.

Het is al winter geworden, als Martha Dijkman voor de tweede maal dit huis binnengaat.

Tien jaar geleden, in haar bruidstijd, als overwerkt kantoormeisje — nu ze weer komt: een overspannen jonge vrouw. Als 's avonds de directrice op de rand van haar bed zit, kan ze nog niet spreken.

Ze voelt de kinderarmpjes nog om haar hals. Ze is nog thuis.

Wanneer de kinderen zich van haar hebben losgemaakt, ziet ze in de vestibule Nico, naast haar moeder. Hij zal niets te kort komen. De kinderen ook niet. Het zal alles heel goed gaan, thuis. Haar mondhoeken trillen.

— En nu maar fijn slapen, zegt de directrice.

Dan ligt ze alleen.

Alle patiënten liggen nu alleen.

Over de Brabantsche hei komt een Novemberstorm 196

KORT OPONTHOUD

opzetten. De ramen schudden. Het huis zit vol vreemde geluiden. Naast de kamer van Martha ligt Jos.

Als de directrice bij haar binnenkomt, rijst ze juist op van haar avondgebed. Er is iets in het gezicht van Jos, dat de directrice ontroert. Ze ziet er, in haar lang nachthemd, uit als een jong meisje. Het lamplicht valt over het lohangend haar — over het blosje, dat haar kwaal verradt.

Dan doet de directrice iets, dat ze nog nimmer gedaan heeft. Ze stopt Jos toe.

Dat zij uit eigen middelen Jos in staat stelt, nog een maand te blijven, dat is goed van haar — maar dat toestoppen ontroert Jos méér dan al het andere vandaag.

— Zuster Gésine — je bent een schat, zegt ze moeilijk en met afgewende oogen.

Ze zoekt vergeefs naar haar gewone plaagtoon.

— Nou moet je niet sentimenteel worden, zegt zuster Gésine. Het is maar goed, dat ze spoedig het licht uitknijpt.

Op haar kamer zit ze nog een poos. Ze is het huis door geweest. Duc, de herder, heeft slaap en zoekt zijn mand. Hoeveel egoïsme zit er in dat vasthouden van Jos? Straks zal ze tòch gaan en blijft zij achter.

Er zullen andere, uit 't evenwicht geslagen, menschen aankomen. Heel haar leven zal zij zich moeten interesseeren voor zenuwpatiënten en half-zieken. Wat de crisis oplevert aan wrakhout, spoelt hier aan. Niet iedere patiënt geeft je wat; wie hier aanklopt is ingesteld op ontvangen.

P. J. RISSEEUW

Ze denkt aan Martha Dijkman. Eén, die zich leeg gegeven heeft, tien jaar. Is hier nog wat te redden? Een christelijk huwelijk.

Jawel.

De volgende morgen komt, tijdens de koffie, de dokter. Hij zet zich en maakt een grapje. Martha kijkt schuw naar hem. Het is een andere dan tien jaar geleden. Ze voelt een weeë pijn — het bekende gevoel vóór het onderzoek. Zoover ze haar leven kan overzien, zijn er de momenten van levensvrees. Haar latere, krampachtige wil tot leven, heeft zij nauwelijks voelen overgaan in het geleefd-worden, waarvan zij hier komt uitrusten.

Het dokterskamertje is klein. Er is, sinds de Röntgeninstallatie er bij kwam, een klein gedeelte afgesloten met een hardblauw gordijn. De directrice heeft zich op de rand van deze moderne bedstede gewerkt. Ze schouwt toe en luistert naar het gepraat van de hooggeleerde heer. Ze heeft het met hem getroffen — de vorige zag alleen de kwaal. Deze dokter ziet ook de mensch.

— Deze kleine kamer, denkt Martha, als ze er binnentreedt. Hoeveel menschen hebben zich hier met schaamte ontdaan van het schamele beetje cultuur en naakt tegenover de waarheid gestaan. Deze kleine kamer, waarin lieve leugens het kwaad hebben willen maskeeren. —

Deze kleine kamer.

Martha voelt zich in dat moment één met allen, die de 198

KORT OPONTHOUD

nood en de verslagenheid kennen van een zwak lichaam. Ze voelt zich één met allen, die hier arm en ellendig, het bovenlijf hebben ontbloot voor het zoekende kloppen van het houten hamertje.

De directrice bijt op een grasje en ziet toe.

Zuchten. Langzaam — in — uit — in — uit. Het hamertje klopt. Rechts. Dat gaat. Ze weet, waar het gevaar dreigt.

Links boven. Hij klopt er nog eens. Nog eens. Dan weer rechts. Het verschil is hoorbaar.

Als ze zich heeft aangekleed, kijkt hij in haar oogen. Ze ziet hem moe aan.

— Hoe oud zijn uw jongens?

— Acht — vijf — drie en twee, zegt ze, en ziet hun portretjes verspringen.

De dokter rekt niet langer, want de ontroering overmant haar.

— Ik ben nu vier en dertig jaar, zegt Martha tegen Jos, als ze, een paar weken later, de laan op en neer wandelen.

De duiven vechten in de overvolle til. Wie een plaats heeft, verdedigt die, zonder mankeeren. Hoe gaat het, als er teveel op één plek zitten. Jos zit er soms mee, met deze vraag. Wat wil Martha Dijkman van haar? Ze zijn beiden even oud. — Een moeder van vier kinderen, denkt ze. — En ook de man is er nog, natuurlijk. — Dus je was vier en twintig, toen je hier voor 't eerst was?

199 — Ik was toen overwerkt op kantoor en door de

P. J. RISSEEUW

drukte van 't trouwen. De eerste jaren ging het goed — ik schreef ook nog wel eens wat — toen kwamen de kinderen en ik had er geen behoefte meer aan. Ik begon er weer naar te verlangen, toen alles me boven 't hoofd groeide.... De laatste jaren heb ik dóórgejacht. Het meeste kwam op mij meer, zie je.

Ze zwijgt. Het is haar, of het leven hier stilstaat.

Jos voelt, dat Martha niet alles kan vertellen. En ondanks dat andere, verzwegene, ziet Jos haar eigen beeld fel naast dat van Martha afsteken: een die te weinig en een die te veel ontving. Hoe staat Martha er geestelijk voor? Of stompt de overdaad ook het geloofsleven af? Martha voelt intuïtief, dat Jos hierover piekert.

— Dat het leven van een christen zoo door en door miserabel kan zijn, zegt ze.

— Misschien had ik niet moeten trouwen. Als ze dit zegt, rijzen de gestalten der kinderen voor haar op. Ze weet beter.

Soms staat ze op het punt, over Nico te beginnen.

Ze beziet Jos terzijde, met een schuwe en verstolen blik. Misschien heeft zij nog tien jaar. Misschien langer. Ze herinnert zich, hoe deze jonge vrouw, die geen vrucht zal dragen, gekeken heeft naar de foto's van de jongens.

Ze komen zwijgend bij het bordes aan en keeren niet weer.

's Avonds zit Martha voor het kleine tafeltje op haar kamer om een brief te schrijven aan Nico.

KORT OPONTHOUD

Ze herinnert zich scherp de brieven, die ze hier, als zijn verloofde, tien jaar geleden in deze zelfde kamer schreef. Toen ze hem nog, ondanks alles, idealiseerde. — Het grootste bedrog, dat een mensch in het leven kan plegen, pleegt hij aan zichzelf, denkt ze bitter. Herhaaldelijk droomt ze van hem. Wat ze nooit gedurfd heeft, gebeurt dan: Ze maakt een scène. Ze zet alles op het spel om hem één keer te zeggen, wat ze van hem denkt.

Hoe komt het, dat Nico immer de schijn heeft bewaard van de zorgzame, verstandige man? Het blocknote ligt blank voor haar. Ze kan er niet toe komen, het eerste woord te schrijven.

— Ik herinner me, dat je goed voor me was, vooral na mijn eerste verblijf hier. Je besepte er iets van, dat ik een eigen leven had te leven — dat ik niet alleen een lichaam, maar ook geest had. Dat bovendien mijn geest sterker was dan mijn lichaam, had je al onderzonden. Ik had het eerste jaar gelegenheid, mijn lectuur bij te houden.

Reeds toen ons eerste kind kwam, gleed je behaaglijkheid terug in de sfeer van je egoïstisch vrijgezellenleven. Je nam er nog een paar rubrieken bij in je krantjes en er was geen reden te bedanken voor het lidmaatschap van de kerkeraad. Toen ik een jaar daarna weer een kind droeg: knikte je goedkeurend. „Je zult het schrijven wel vergeten,” lachte je.

Ik lachte ook, want het moederschap heeft mij meer gegeven dan al het andere. Begrijp je — i k l a c h t e o o k. Maar dat we zoo weinig naar elkander toe-

P. J. RISSEEUW

groeiden deze jaren, dat is hard. Als wij de kinderen niet hadden, zou het dragen van jouw naam mij hinderen. Jij, met je goed voorziene leestafel. Als ik de krantjes inkijk, waar je je geest mee voedt, dan ril ik soms. Ze zijn mij te koud, te officieel en te muf ook. Ze staan me te ver van het leven af, zie je.

Als ik je eens een enkele keer probeerde te interesseeren voor een goed boek, nam je het „in groote sprongen” door. Ik geloof, dat je je niet erg safe voelde als je in een spiegel moest kijken, die een ander je voorhield. Je zag liever het beeld, dat je jezelf geschapen had, het beeld, dat je krantjes van je hebben opgehangen: een steunpilaar van de kerk, staat en maatschappij.

Je kleine vlugschriften hebben een goede pers, Nico. Je interpunctie is benauwend correct. Er mankeert weinig aan je werk.

Hoogstens wat menselijkheid, wat hartelijkheid, wat levensbegrip.

Ik vraag me af, waarom ik vrees voor je heb. Waarom ik het niet kan hebben als jouw oogen op kleine onregelmatigheden in ons huis blijven rusten. Het kan zijn, dat ik in deze strakke dagen de kleine dingen te groot zie — maar bedenk, dat jouw constante eetlust, jouw nooit te verzuimen half-uurtje rust na het eten, jouw ongestoorde avonden op je kamer, er al te goed afkomen naast mijn constante vermoeidheid, mijn rusteloze dagtaak, mijn ellendige, halfslapelooze nachten, mijn innerlijke nood, omdat het mij alles te zwaar geworden is.

KORT OPONTHOUD

Ik weet het: je salaris is gekort. Je vindt, dat we in onze stand niet meer hulp kunnen nemen dan we van het begin af gehad hebben. Eén keer heb je mij gezegd: — je stond met de deurknop in je hand, gereed om naar een vergadering te gaan — dat ik niet had moeten trouwen. Misschien is dat mijn grootste schuld. Misschien moeten alleen sterke mensen trouwen. Ik zeg, misschien, want ergens in mijn herinnering is er een ander beeld — hoe het zou kunnen zijn: maar dan zie ik jou — Nico Dijkman, niet als een man, die zoo naar buiten blinkt. Ik zie je je wat meer met de kinderen bemoeien. Ik zie je tegenover mij, die je toch, willens en wetens aan je verbonden hebt als een niet zoo sterke vrouw — zoo nu en dan bereid tot een offer.

Als ze zóóver is met haar monoloog, rilt ze. En stuurt die avond alleen maar een ansicht aan de kinderen.

Er zijn avonden in December, waarin deze menschen zich bijna gelukkig voelen.

's Morgens het wandelen in de luwte van het bosch — de vroege schemer bij het theedrinken — dan handwerken de dames en de heeren spelen hun spelletje schaak. En ook de avonden zijn goed. Er is volop keuze uit goede gramaphoonplaten en dan is de radio er ook nog. Wie, die hier gehavend aankwam, en zich het bloed voelt vernieuwen, verlangt terug naar het leven?

P. J. RISSEEUW

De vingers, waarmee Darius voorzichtig de geïllustreerde bladen omslaat, beven nog.

Zijn vrouw is nu geweest. Een korte, bleeke vrouw, die hem heeft bekeken als een te lang uitgeleend boek. Het pak, dat hij twee maanden gedragen heeft, is onder haar oogen één groote vlek geworden. Hij is er nu zelf vies van. Aan tafel heeft hij méér dan eenmaal gemorst. Wie zou geen medelijden hebben met deze man, die zich zooveel moeite geeft de houding van zijn vrouw te vergoelijken.

De directrice stond vlak naast hem, deze dagen. En Jos keek hem soms bemoedigend aan. Ja, zij hielp hem nog het meest, toen zij een gesprek met zijn vrouw begon over Eefje.

Nu is mevrouw Darius weer naar huis.

Het bezoek beteekent opnieuw oponthoud voor haar man. De dokter zegt tegen de directrice, dat het hem veertien dagen heeft teruggezet.

Tusschen Sint-Nicolaas en Kerstmis, gaat Jos naar huis.

Zij gaat naar haar vader terug, die een kleine betrekking op een der crisiskantoren heeft gekregen. Honderd gulden in de maand.

De winter is lang — en zuster Gésine is niet tevreden als er zooveel kamers leegkomen.

Toch wordt het al moeilijker in deze tijd — wie na een ernstige ziekte zijn betrekking heeft behouden, durft niet van na-kuren spreken tegenwoordig.

KORT OPONTHOUD

De avond, vóór Jos vertrekt, komt Martha op haar kamer.

— Jij gaat naar huis, zegt ze.

Jos knikt.

— Wil je de groeten van me gaan doen? vraagt Martha.

— Dat is goed, zegt Jos verheugd. Want zij is brandend nieuwsgierig naar Martha's kinderen.

— Ik zal je man zeggen, dat je vóór Nieuwjaar nog thuis komt, pleit ze.

— Misschien wel.

Naar de kinderen verlangt ze al hevig. — Ze is nog niet zoover, dat ze naar haar man verlangt.

Toch bidt ze er al om.

Het is heel vreemd, als Jos er niet meer is; vooral Van Dijk loopt er een beetje zielig bij, totdat Martha zich over hem ontfermt.

Van Dijk heeft over het geval Martha nagedacht. Hij is tot de conclusie gekomen, dat ze verwaarloosd is. Nu haar gezicht weer voller is geworden en ze zienderoogen opknapt, gaat zijn medelijden in vereering over. Hij is er achter gekomen, dat ze vroeger geschreven heeft. Hij kent het blad wel, waarin haar bijdragen voorkwamen.

Martha heeft er schik in. Ze mag hem wel. Soms praten ze samen over de andere patiënten — ze doen zoo'n beetje aan psychologie. Ze ziet in hem haar eigen beeld — zij heeft even gretig naar levenservaringen geluisterd als hij, op zijn leeftijd. En toch

P. J. RISSEEUW

— wat kan je een ander weinig bijbrengen. Het leven zelf vormt een mensch. De teleurstellingen....

Hij verwacht van een christen nog alles.

Ze corrigeert hem dan. — Niet van een christen, zegt ze, — van Christùs.

Dan zwijgen ze, want Van Dijk, die iets van haar ellende heeft gezien toen ze hier kwam, durft niet te raken aan haar strijd. Vooral niet, nu hij iets gaat vermoeden van haar overgave.

Met Lien Ott ligt hij overhoop. Heel zijn opvoeding komt in verzet tegen deze brutale levensdorst. Toch piekert hij er over, want Lien Ott gaat zienderoogen vooruit. En Jos, met haar berusting, kan geen eten zien.

— We spreken elkaar over tien jaar nader, zegt Lien soms, geholpen door Bos en Van Iersel, — je hebt nog niets van het leven gezien. Je moet ons wat van die uitgestreken broeders vertellen.

Van Dijk denkt aan zijn ouders en weet beter.

IV.

Martha heeft haar man in het onzekere gelaten. Nu de dokter geen bezwaar heeft, dat zij naar huis gaat, pakt zij, tot verbazing van de directrice, plotseling haar koffers.

Het is stormachtig weer. Nog twee dagen, dan is het Kerstmis. Er is geen macht, die haar weerhoudt. Zelfs als zij denkt aan het oogenblik, dat zij tegenover Nico zal staan — ziet zij hem omgeven door de kinderen. De kinderen! Natuurlijk.

KORT OPONTHOUD

Zuster Gésine verzet zich tevergeefs. Geen telegram, niets. Ze wil onafhankelijk aankomen.

Ze voelt zich geen patiënt meer.

De treinreis is een droom. Het is Zaterdagmiddag en het is druk op de perrons. — Met Kerstmis naar huis — denkt ze aldoor. Nog nooit heeft ze zoo smartelijk en heerlijk tegelijk dat gevoel gehad. Korte gebeden bidt ze.

Dordrecht — Rotterdam. Dan: Den Haag.

Met een schok herkent ze aan het station Nico. Hij staat daar, minder zelfverzekerd als hij zou willen, doch herstelt zich vrij spoedig als hij haar koffers overneemt. Dan kust hij haar.

— Heeft de directrice het verklapt? vraagt ze.

Hij knikt. — Ze was het minstens verplicht, vergeelijkt hij.

Dan zitten ze in de taxi, onwennig en vertrouwd tegelijk. Het verwondert haar, dat hij geen der kinderen heeft meegebracht. Heeft hij naar haar verlangd?

Als zij hem schuw van terzijde aankijkt ziet ze, dat hij zorg gehad heeft.

V.

Kerstmorgen.

De directrice is vroeg opgestaan. Het is nog donker. Om acht uur staat ze in de corridor en zet de eerste plaat op. De weinige, overgebleven patiënten zetten de deur van hun kamer open. Van Dijk ligt stil te luisteren en vecht tegen opkomende tranen.

207 De dokter heeft hem niet laten gaan — het gaat heel

P. J. RISSEEUW

langzaam met hem. — Waarom gebeurt dat met mij, denkt hij vaak. In deze dagen ontvalt hem alle formalisme. Lucas twee kent hij van buiten tot het twintigste vers. Elk vers zinkt in zijn hart. Gróóte blijdschap. Jawel — hij voelt er iets van, deze Kerstmorgen. — Hoe komt het, denkt hij, dat ik zoo bevoorrecht ben. Hij haalt de brief van zijn moeder van onder zijn hoofdkussen.

Ergens op een kleine *étage*-woning speelt een man de kerstpsalm op zijn oud huisorgel.

Jos wordt er wakker van. — Vader, denkt ze ontroerd. Als ze beneden komt, staat de kachel rood en ziet ze hem in de glanzende oogen.

— Je wordt grijs, vadertje, zegt ze en strijkt hem even over het hoofd.

Dan ontbijten ze.

— Geef ons heden ons dagelijksch brood, bidt hij.

Ergens wordt zachtjes op de slaapkamerdeur getikt. Ze komen binnen, volgens leeftijd: Niek, Ella, Joke en de kleine Bertje. Daarachter komt de vader, met thee. Niek draagt een bakje roode tulpen.

— Voor u, moeder, van ons allemaal, zegt hij.

Martha beheerscht zich en houdt zijn jongenshand stevig vast. Dan zeggen ze om beurten hun tekst op.

— Vredevorst — zegt een kinderstem. — Wonderlijk, Raad, Sterke Vader — —

Als ze zich even later kleedt, hoort ze de kinderen zingen.

KORT OPONTHOUD

— Het moet toch kunnen, om in Uw naam opnieuw te beginnen, om in Uw naam elkander opnieuw te aanvaarden, denkt ze.

Ze bet zorgvuldig haar oogen, die telkens opnieuw branden. Nico helpt met het ontbijt. Ze zegt er niets van — hij doet het handig, en heeft het meer gedaan, vermoedt ze.

Oudejaar.

's Morgens stapt Jan Darius het kantoor binnen. Zijn keel wordt dichtgeknepen, als hij voor het bureau van zijn chef staat. Die leest rustig zijn brief uit, kijkt dan op en geeft hem een hand.

Wat later zegt hij:

— We hadden zoo gedacht, Darius, dat je voorloopig naar een wat rustiger afdeeling kunt gaan. Aan de machine moest je maar niet meer komen.

— Heel graag, zegt Darius en tegelijk als hij dat zegt, dankt hij God.

Hij loopt door en maakt hier en daar een praatje.

Op zijn plaats zit een jongere kracht. Hij loopt er op een behoorlijke afstand langs.

— Hoe heb ik zoo kunnen wanhopen, denkt hij en voelt zich bijna sterk in deze begeerde vernedering.

Een klok slaat twaalf uur. Een man en een vrouw omarmen elkaar.

— Gelukkig jaar, zegt ze.

— Veel geluk, prevelt hij.

209 Dan loopen ze langs de bedden der kinderen. Martha

P. J. RISSEEUW

sust Bertje, die onrustig is van het schieten op straat, opnieuw in slaap.

Ergens ver, in het Brabantsche land, zet de directrice de radio af en gaat naar bed. De patiënten gaan naar hun kamers. Van Iersel schuift ongezien de kamer van Bos binnen. Bij het licht van een zaklantaarn spelen zij hun spelletje kaart, waarbij ze elkaar tracteeren op slechte brandewijn uit het kroegje bij Puts Mulleke.

Bos zegt iets over thuis — oliebollen en punch. Van Iersel is vaak afwezig — zal hij er nog ooit weer tusschenkomen?

Van Dijk heeft het licht nog aan.

Heel de avond heeft hij zich thuis geweten. De klank van het oude harmonium — de feestelijk gedekte tafel en, aan het einde, Vaders stem, die de oudejaarsavondpsalm leest.

Hij denkt aan zijn kuurgenooten, waaraan hij het meest verloren heeft: Jos en Martha Dijkman.

Jos heeft hem een kort hartelijk briefje geschreven. In een p. s.: „Ken je het avondgebed achter in je psalmboekje? Het is prachtig. We zoeken het wel vaak te ver.“ Zoo is Jos. Zooals ze het zou zeggen, schrijft ze het hem.

Van Dijk bladert in het oude psalmboekje, dat hij van school meekreeg. Hij zoekt bij de „eenige gezangen“, maar vindt het niet. Waarom ben ik hier zoo slecht in thuis, denkt hij beschaamd.

KORT OPONTHOUD

Het is nu stil geworden in het huis op de heide. Van Dijk leest het avondgebed. „Geef ook rust en troost aan alle zieken, bedroefden en aangevochten harten, door onze Heere Jezus Christus.”

Zuster Gesine staat in de nacht voor haar kleine bureautje en bladert in het herinneringsboekje.

Ze glimlacht, als ze de dankbetuigingen herleest van vertrokken patiënten.

Het bekende roode boekje: Sommigen zetten alleen hun handteekening. De meesten schrijven er een paar woorden bij.

Ondanks de rhetoriek voelt ze toch de warmte.

Zoo glijden de jaren. Zal ze hier, op deze eenzame post, oud worden?

Ze weet zich op een avond als deze verbonden met velen. Het is, alsof ze in vele kamers tegelijk kan zien.

Darius, Jos, Martha, Edith — Lien Ott.

Als ze het boekje doorbladert, vertiendubbelen de namen.

Haar horloge wijst één uur.

Ze scheurt, voor ze het licht uitknipt, haar kalendertje af. — 1 Januari.

— Ga rustig voort, gij staat in de eeuwigheid.